Suunnitelma oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

-OULUN KAUPUNGIN SISÄINEN VERSIO

Joulukuu 2021

OULU

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Sisällys

Johdanto 3

1. Väkivalta, kiusaaminen ja häirintä käsitteinä 5

2. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisy yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla 8

3. Toimintamalli puuttua väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla sekä yhteistyö tarvittavien viranomaisten ja huoltajien kanssa 11

4. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän seuranta ja arviointi 14

5. Suunnitelman päivitys, perehdytys ja tiedotus 16

Ohjaavat asiakirjat ja lähteet 18

Graafinen suunnittelu: Sara Kurtti, Painatuspalvelut, Monetra Oulu Oy

TURVALLINEN OULU

Johdanto

Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvu- ja kehitysympäristöön, psyykkiseen ja fyysiseen koskemattomuuteen sekä suojeluun kaikenlaiselta väkivallalta, vahingoittamiselta tai välinpitämättömältä kohtelulta. Oppiminen edellyttää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvallisuutta.

Opetussuunnitelmien perusteet esi- ja perusopetukseen ja lukiokoulutukseen sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet lainsäädäntöineen velvoittavat lasten kasvuympäristöjen turvallisuudesta huolehtimiseen.

Lastensuojelulaissa (2007) määritellään lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön ja tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun, varhaiseen tukeen ja puuttumiseen. Lastensuojelulaki antaa lasten parissa työskenteleville velvoituksen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen silloin, kun oma toiminta ja yhteistyö perheen kanssa ei riittävästi kohenna lapsen tilannetta sekä ilmoituksen tekemiseen poliisille seksuaalisen ja vakavan pahoinpitelyn epäilyn tilanteessa.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2014) korostaa ennaltaehkäisevää toimintaa sekä oppilaan, opiskelijan ja koko opiskeluympäristön fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen turvallisuuden merkitystä.

Varhaiskasvatuslain 10 §:n mukaan varhaiskasvatusympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä, kehitys ja muut edellytykset huomioon ottaen. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä.

Perusopetuslain 29 §:n mukaan opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista.

Turvataitokasvatuksen avulla voidaan toteuttaa näitä velvoitteita eri kasvu- ja kehitysympäristöissä. Sillä edistetään lapsen ja nuoren omia taitoja puolustaa itseään, itsemääräämisoikeuttaan ja kykyä pitää huolta rajoistaan kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän tilanteissa. Turvataitokasvatuksen avulla ehkäistään lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua.

Tämä suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä on tarkoitettu Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen työtä ohjaavaksi dokumentiksi sekä työvälineeksi kaikille kasvattajille.

Suunnitelmassa kuvataan kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemistä, toimintamallia niihin puuttumiseksi, seurantaa ja arviointia sekä yhteistyötä viranomaisten ja huoltajien kanssa. Suunnitelman avulla edistetään tietoisuutta kiusaamisesta, väkivallasta ja häirinnästä, edistetään niiden vastaista työtä sekä vahvistetaan osaamista toimia kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteissa. Suunnitelman liitteenä on toimintamalli, miten toimia huolen herätessä lapsesta tai epäiltäessä lapseen kohdistunutta seksuaaliväkivaltaa.

Yhtenäiseen toimintakulttuuriin kuuluu se, että kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään. Kiusaamisessa, häirinnässä ja väkivallassa on aina kysymys perus- ja ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja siihen tulee puuttua välittömästi.

Tässä suunnitelmassa perusopetuksen oppilaasta ja toisen asteen opiskelijasta käytetään pääsääntöisesti käsitettä opiskelija. Kouluista ja oppilaitoksista käytetään termiä oppilaitos. Oppilas- ja opiskelijahuollosta käytetään termiä opiskeluhuolto ja opiskeluhuoltopalvelut viitaten kaikkien eri koulutusasteiden oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluiden järjestämiseen.

1. Väkivalta, kiusaaminen ja häirintä käsitteinä

Väkivalta

Väkivalta tarkoittaa voiman ja vallankäyttöä suhteessa toiseen tehdäkseen toiselle jotain pahaa, vahingoittavaa ja satuttavaa. Väkivalta voi olla ruumiillista voimankäyttöä kuten lyömistä, tai henkistä kuten toisen loukkaamista ja satuttamista sanallisesti. Henkistä väkivaltaa on myös toisen pakottaminen tekemään jotain tai ajattelemaan jollain tietyllä tavalla.

Suomen lain mukaan väkivalta on rikos. Väkivallan tekijä voi joutua korvaamaan toiselle aiheuttamansa vahingon. Jos tekijä on täyttänyt 15 vuotta, hän voi joutua myös rikosoikeudelliseen vastuuseen. (Rikoslaki 39/1889)

Seksuaaliväkivalta on väkivallan muoto, jolla tarkoitetaan esimerkiksi koskettelua, ahdistelua, häirintää, insestiä, raiskauksia ja nöyryyttäviin tai häpeällisiin seksuaalisiin tekoihin pakottamista. Seksuaaliväkivalta loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä. Seksuaalisuutta loukattaessa loukataan koko ihmisyyttä, ja siksi se on erityisen traumatisoivaa. Seksuaaliväkivalta aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää ja siten myös salailua, jonka vuoksi apua ei uskalleta hakea ja pyytää.

Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa tai rajoittamista, joka liittyy perheen tai suvun piirissä tapahtuvaan kunnianormien puolustamiseen. Väkivalta voi olla luonteeltaan psyykkistä tai fyysistä, ja sen syyksi saattaa riittää pelkkä epäilys väkivallantekijän arvion mukaan kunniattomasta käyttäytymisestä.

Kunniaväkivalta ilmenee esim. uhkailemalla, liikkumisen rajoittamisella, ystäväpiirin rajoittamisena, pakkoavioliitoilla ja äärimmillään murhana. Väkivallan tekijä tavoittelee väkivallalla tai sillä uhkailulla sitä, että uhri toimii yhteisön arvojen ja normien mukaisesti, eikä saata perhettään tekijän näkökulmasta häpeään. Väkivallan tekijän motiivina on pyrkimys suvun kunnian suojaamiseen tai sen palauttamiseen. Kunniaväkivaltaan liittyy usein yhteisön legitiimi väkivallan hyväksyntä, ja väkivaltaa on tekijän näkökulmasta pakko harjoittaa perheen kunnian säilyttämiseksi.

Väkivaltainen ekstremismi eli väkivaltainen ääriajattelu tarkoittaa sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, se oikeutetaan tai siihen kannustetaan perustellen sitä aatemaailmalla.

Kiusaaminen

Kiusaamisesta on kysymys silloin, kun yksi ja sama lapsi tai nuori joutuu tahallisesti, toistuvasti ja systemaattisesti toisen tai toisten epäasiallisen toiminnan kohteeksi. Kiusaamiseksi voidaan käsittää myös yksittäinen tapahtuma, joka aiheuttaa uhrille laajamittaista psyykkistä huonoa oloa tai sosiaalista tai fyysistä haittaa.

Kiusaamiseen liittyy yleensä voimasuhteiden epätasapaino: kiusattu lapsi tai nuori on jollakin tavalla puolustuskyvytön tai heikommassa asemassa kiusaajaan tai kiusaajiin nähden. Kiusaaminen on yleensä ryhmäilmiö. Vaikka vain yksi ihminen toimisi pääkiusaajana, muut ympärillä olevat henkilöt ovat myös tärkeitä vaikuttajia

kiusaamistilanteen syntymiseen. He toimivat usein kiusaajaa tukevissa rooleissa apureina, kannustajina tai hiljaisina hyväksyjinä. Kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen ja nuoren kasvuun ja kehitykseen. Kiusaamisen vaikutukset heijastuvat negatiivisesti kiusaajan ja kiusattujen lisäksi turvattomana ilmapiirinä myös muuhun ryhmään, jossa kiusaamista tapahtuu.

Riidat ja erimielisyydet eroavat kiusaamisesta siinä, että ne ovat usein hetkellisiä, eikä niiden kohteeksi joudu jatkuvasti yksi ja sama oppilas. Kiusaamista ei ole aina helppo havaita. Lapset ja nuoret eivät aina halua kertoa aikuiselle kiusaamisesta, koska he pelkäävät sen olevan juoruilua tai pelkäävät kiusaajan kostavan jotenkin kertomisen. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että sekä kodeissa, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa rohkaistaan lasta kertomaan heti aikuiselle, jos lapsi tai nuori itse kokee kiusaamista tai hän näkee tai kuulee jotakin toista lasta/nuorta kiusattavan.

Kiusaamisen ilmenemismuotoja

Kiusaaminen voi ilmetä eri tavoin ja se voidaan jaotella fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen, verbaaliseen ja netissä ilmenevään kiusaamiseen.

Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan yleensä lyömistä, tönimistä ja potkimista, jolloin kiusaaja käyttää fyysistä voimaa kiusattuun. Kyseessä on pahoinpitely, joka on fyysistä väkivaltaa.

Verbaalisella kiusaamisella tarkoitetaan sitä, että uhria loukataan sanallisesti, esimerkiksi pilkataan, uhkaillaan tai nimitellään.

Sosiaalisella kiusaamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että kiusaamisen kohde jätetään ulkopuoliseksi tai hänen läsnä ollessaan hymistellään ja huokaillaan merkitsevästi.

Nettikiusaamisessa eri mediavälineiden, kuten netin ja kännykän kautta lähetetään epäasiallisia, uhkaavia tai seksuaalisia viestejä. Uhria esimerkiksi nimitellään, uhkaillaan, nöyryytetään, pilkataan, juoruillaan, kiristetään, häiritään tai jaetaan häntä loukkaavia videoita tai valokuvia, huijataan salasanoja tai esiinnytään toisten nimellä.

Nettikiusaamista on myös yksityisen tiedon jakaminen tai toisen huijaaminen oman yksityisen tiedon jakamiseen, syrjiminen, ryhmästä eristäminen ja poissulkeminen tai ryhmään lisääminen luvatta, kuvien manipuloiminen, kuvien ottaminen ja levittäminen ilman toisen lupaa. Netissä tapahtuva kiusaaminen ilmenee lähes aina myös muissa ympäristöissä, kuten koulussa.

Nettikiusaamista voi tapahtua muun muassa sähköpostissa, pikaviestipalveluissa, verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa, chateissa, pelisivustoilla ja tekstiviesteissä. Nettikiusaamista on myös se, jos toiselle aiheutuu mielipahaa verkossa tahattomasti tai vahingossa. Nettikiusaaminen voi vaikuttaa lapseen ja nuoreen kasvotusten tapahtuvaa kiusaamista voimakkaammin.

Häirintä

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 14 §:n mukaan häirintää on käyttäytyminen, jolla loukataan henkilön ihmisarvoa siten, että luodaan halventava, nöyryyttävä, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä on yksi syrjinnän muodoista. Häirintä voi olla esimerkiksi seksuaalista häirintää tai sukupuoleen perustuvaa häirintää. Tasa-arvolain (609/1986) 7§ kieltää seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan häirinnän.

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat tasa-arvolain mukaan syrjintää ja sellaisenaan kiellettyä.

Seksuaalisen kuvamateriaalin lähettäminen lapselle on seksuaalista häirintää ja se saattaa täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön (rikoslaki 39/1889, 24.luku 8 § ja 9 §).

Seksuaalista häirintää ovat seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet sekä epäasialliset seksuaaliset puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset tai kysymykset. Seksuaalinen häirintä voi ilmetä myös fyysisenä kosketteluna ja lähentelynä, sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevina ehdotuksina tai vaatimuksina sekä seksuaalirikoksina, kuten raiskauksena, sen yrityksenä tai seksuaalisena ahdisteluna.

Seksuaalista häirintää voi tapahtua eri digitaalisen median kanavissa kuten esimerkiksi nettipeleissä, WhatsAppissa ja Snapchatissa. Epäasiallisia seksuaalisia sisältöjä ovat muun muassa halventavat ja vihjailevat puheet, seksuaaliset eleet ja ilmeet, seksuaalissävytteinen nimittely sekä pyyntöjä kosketteluun webkameran tai muun digitaalisen laitteen välityksellä. Se sisältää usein seksuaalissävytteisten sivustojen, kuvien, videoiden, kommenttien ja viestien jakamista ja on tyypillisesti luonteeltaan toistuvaa, mutta myös yksittäinen tai huumoriksi tarkoitettu tahaton teko tai toiminta voi täyttää seksuaalisen häirinnän tunnusmerkistön lain mukaan.

Tasa-arvolain mukaan tahaton teko voidaan tulkita häirinnäksi, jos sen vaikutukset ovat syrjiviä ja henkilö kokee teon tai toiminnan ei-toivottuna (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 7 §.) Seksuaaliseen häirintään digitaalisen median kautta voi liittyä myös kiusaamista.

Sukupuoleen perustuva häirintä on henkilön sukupuoleen liittyvää ei-toivottua käytöstä, joka ei ole luonteeltaan seksuaalista ja jolla tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukataan tämän henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Tällaista on esimerkiksi sukupuoleen liittyvä halventava nimittely. Sukupuoleen perustuva häirintä on tasa-arvolain mukaan syrjintää samoin kuin syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella.

Seksuaalinen ahdistelu tarkoittaa tekoja, jotka loukkaavat seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohdistuen yksityisiin kehon osiin, kuten pakaroihin, sukupuolielimiin, rintoihin tai reisiin. Sitä on sopimaton koskettelu kuten puristelu, sively, taputtelu tai kähmintä ja on rangaistavaa silloin, kun sitä voidaan pitää tahallisena tekona. Esimerkiksi väkijoukossa vahingossa tapahtuva toisen takapuolen hipaisu ei ole rangaistavaa.

Jos seksuaalinen ahdistelu kohdistuu alle 16-vuotiaaseen tai alle 18-vuotiaaseen silloin, kun tekijä on auktoriteettiasemassa tai luottamussuhteessa alaikäiseen (esimerkiksi opettaja tai nuorisotyöntekijä), teko voi täyttää lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön. Seksuaalisesta ahdistelusta tulee tehdä rikosilmoitus mahdollisimman pian.

> ”Väkivalta, kiusaaminen ja häirintä on aina väärin ja aikuisen velvollisuus on puuttua niihin.”

2. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisy yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla

Oulun kaupungin 10 teesin toimintaohjelma oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä

Teesi 1: Yksikkömme kehittää, toteuttaa ja arvioi suunnitelmallisesti tasa-arvoista ja yhdenvertaista toimintakulttuuria lapsen edun mukaisesti

- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on ajan tasalla ja sitä toteutetaan toiminnallisesti osana yksikössä tehtävää hyvinvointityötä. Suunnitelman tekeminen voidaan yhdistää väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiseen suunnitelmaan.
- Yksikössämme on selkeät järjestyssäännöt ja kaikki tietävät, mikä on sallittua ja mikä ei.
- Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen toiminta koskee kaikkia yksikön toimijoita - sekä lapsia että yksikön aikuisia.
- Yksikössämme kunnioitetaan toisen koskemattomuutta ja omia rajoja.
- Kertomisen kynnys on matala: Kaikki tietävät, kenelle kerron ja miten sekä mitä sitten tapahtuu.
- Toimintakulttuurin kehittämis-, toteutus- ja arviointityössä ovat mukana kaikki yksikön aikuiset, lapset, nuoret ja huoltajat.
- Yksikkömme tekee eri tavoin näkyväksi väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisen työn.
- Kaikilla on oikeus ja mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan.

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy ja niihin puuttuminen on oppilaitosten opetussuunnitelmallinen velvollisuus samoin kuin vuorovaikutustaitojen, neuvottelun, sovittelun ja ristiriitojen ratkaisemisen opettaminen. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemisessä ja puuttumisessa on keskeistä toimien systemaattinen ja kestävä toteuttaminen, jossa **kaikki puuttuvat em. tilanteisiin ja toimivat niiden ehkäisemiseksi.**

Yhteistoiminta väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisemisessä yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla on tavoitteena esiopetuksen (2014), ja perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014), lukion opetussuunnitelman perusteissa (2019) ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013).

Yhteistoiminnalla tarkoitetaan esiopetusyksiköiden, perusopetuksen koulujen ja toisen asteen oppilaitosten toimintakulttuuria, jolla edistetään oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta ja yhteisistä toimintatavoista sopimista. Lisäksi toimintakulttuurin osana yhteistyö kotien ja huoltajien kanssa edesauttaa yhteistyön sujumista mahdollisissa ongelmatilanteissa.

Tavoitteena on, että käytössä olevat oppilas- ja opiskelijahuollon toimintatavat edistävät oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta, oppimista, terveyttä, hyvinvointia, ehkäisevät ongelmien syntymistä ja turvaavat oikea-aikaisen tuen sitä tarvitsevalle.

Yhteisöllinen toimintakulttuuri osana esiopetusyksiköiden, koulujen ja oppilaitosten toimintaa tarkoittaa moniammatillista ja monialaista yhteistyötä niin pedagogisissa kuin opiskeluhuollollisissa asioissa (esiopetuksen suunnitelma, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, perusopetuslaki 628/1998, lukiolaki 714/2018 sekä laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017). Monialaisessa ja moniammatillisessa toiminnassa tarvitaan sopimista yhteisistä tavoitteista, yhtenäisistä keinoista ja toimintatavoista, niiden toteutumisen seurannasta sekä toimintatapojen käyttöön ottamisesta. Yhteisistä periaatteista on sovittava eri tasoilla ja niin, että kaikki opiskeluhuoltoon osallistuvat ovat mukana. Keskeistä on sitoutuminen sopimusten mukaiseen toimintaan.

Oppilaitoksen toimintakulttuurin kautta edistetään muun muassa opiskelijoiden sosiaalista vastuullisuutta. Tällä tarkoitetaan toimintatapaa, jossa otetaan huomioon oman toiminnan vaikutukset muihin ihmisiin ja yhteisöön. Väkivalta, kiusaaminen tai häirintä eivät kuulu hyvinvoivaan opiskeluyhteisöön. Niiden ehkäisyllä on suuri vaikutus opiskelijoiden hyvinvointiin.

Teesi 2: Yksikkömme toteuttaa tunne- ja turvataitokasvatusta

Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataidot ovat tärkeä osa koulu- ja opiskeluyhteisön hyvinvoinnin perustaa. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tunne- ja turvataitokasvatuksella vahvistetaan lasten ja nuorten itsetuntoa ja tunnetaitoja, vuorovaikutustaitoja, selviytymistaitoja sekä digiturvataitoja.

Tunne- ja turvataitokasvatuksen avulla edistetään lapsen ja nuoren omia taitoja puolustaa itseään ja rajojaan väkivallan, kiusaamisen, häirinnän, houkuttelun ja ahdistelun tilanteissa niin lasten keskinäisissä suhteissa kuin myös aikuisten ja lasten välisissä suhteissa kaikissa ympäristöissä. Lapsia ohjataan kertomaan huolistaan turvalliselle aikuiselle, sillä vastuu lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista on kaikilla aikuisilla.

Oulun kaupungissa tunne- ja turvataitokasvatus on kirjattu esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmiin. Perusopetusyksiköissä toimivat tunne- ja turvataitovastaavat.

Hyvät vuorovaikutussuhteet aikuisiin ja kavereihin, yhteisöllisyys, me-henki, onnistumisen kokemukset oppimisesta, tunne omasta arvokkuudesta, vaikutusmahdollisuudet, mutkaton avunsaanti ongelmatilanteissa ja viihtyisä oppimisympäristö tukevat opiskelijan hyvinvointia ja mielenterveyttä kaikilla koulutusasteilla.

- Yksiköissämme vahvistetaan luottamuksen ilmapiiriä, lapsen omaa toimijuuden kokemusta, aikuisten turvaverkkoa ja moniammatillisten sidosryhmien yhteistyötä.
- Yksiköissämme toteutetaan tunne- ja turvataitokasvatusta Oulun kaupungin opetussuunnitelman mukaisesti.
- Tunne- ja turvataitokasvatuksessa tehdään yhteistyötä kotien kanssa.
- Tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen on olennainen osa myös yhteisöllisen opiskeluhuollon toimintaa.
- Tunne- ja turvataitovastaava koordinoi tunne- ja turvataitokasvatuksen käytännön toteutusta yhteistyössä koulun toimijoiden kanssa ennaltaehkäisevän työn osalta ja osallistuu oppilashuoltoryhmän työskentelyyn aihetta käsiteltäessä.

Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataidot ovat tärkeitä jokaisen mielenterveyden ja koko opiskeluyhteisön hyvinvoinnin perustana. Tukemalla näitä voidaan edistää luokan ja opiskelijaryhmän hyvää ilmapiiriä, opiskelijoiden akateemisia taitoja, itsetunnon kehittymistä, ristiriitojen ratkaisua, parantaa kaverisuhteita ja oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä sekä kehittää oppilaitosta.

Suunnitelma väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi on oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltosuunnitelman keskeistä sisältöä. Olennaista on saada opiskelijat ja huoltajat sekä oppilaitoksen ulkopuoliset yhteistyötahot mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan keinoja kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi, vähentämiseksi ja poistamiseksi.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisy on suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja jatkuvaa arjessa tapahtuvaa toimintaa. Toiminnan tukena on yhteinen arvopohja, yhteisesti sovitut toimintatavat sekä yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen perustuva toimintakulttuuri, johon kaikki oppilaitoksen aikuiset, lapset, oppilaat ja vanhemmat sitoutuvat.

> ”Koulutuslainsäädännössä säädetään opetukseen osallistuvalle oikeuden turvalliseen opiskeluympäristöön. Turvallisuudella tarkoitetaan niin fyysistä kuin henkistä turvallisuutta – sitä, ettei koulussa tarvitse pelätä.”

3. Toimintamalli puuttua väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla sekä yhteistyö tarvittavien viranomaisten ja huoltajien kanssa

Teesi 3: Yksikössämme käytetään pisarapuuttumisen mallia

Väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä suojaaminen on koko henkilöstön tehtävä. Se vaatii aikuisen havainnointia, aitoa läsnäoloa ja välitöntä puuttumista epäasialliseen käyttäytymiseen. Minkäänlaista väkivaltaa, kiusaamista tai häirintää ei hyväksytä ja ko. tilanteisiin puututaan heti pisarapuuttumisen mallin mukaisesti lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Pisarapuuttumisen mallissa puututaan loukkaavaan toimintaan "pisaravaiheessa", eli jo ennen kuin se muuttuu tarkoituksellisesti ja pitkäkestoiseksi kiusaamistoistuvaksi. Tilanne pysäytetään heti, kun ikävä toiminta huomataan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lapsen tai nuoren ominaisuuksien tai kiinnostuksen kohteiden vähättely.

Pisarapuuttumisessa tärkeintä ovat toistot, systemaattisuus ja "pisaruus". Puututaan jokaiseen pisaraan, jokaiseen pieneenkin tilanteeseen, josta seuraa, että loukkaava toiminta vähenee voimakkaasti. Lapset ja nuoret huomaavat, että tilanteisiin puututaan, ja oppivat käytössä olevat rajat ja sosiaaliset säännöt. Tällä tavoin kiusaaminen ei pääse normalisoitumaan, eivätkä lasten tai nuorten väliset suhteet kehity vaikeaselkoisiksi valtarakenteiksi. Samalla koulu- ja oppilaitosyhteisön hyvinvointi ja turvallisuus lisääntyvät.

- Yksikössämme on laadittu ja käytössä toimintamalli väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä suojaamiseksi.
- Lapsen vihjeet ja kertomukset kiusaamisesta, väkivallasta ja häirinnästä otetaan aina vakavasti.
- Huomioidaan myös tilanteet, missä lapsi toimii oikein ja annetaan myönteistä palautetta edistymisestä; pisarapuututaan myös myönteiseen. Myönteinen palaute tukee positiivisen ja ehjän minäkuvan muodostumista sekä korjaa ja mahdollistaa negatiivisen minäkuvan eheytymistä.
- Puuttumisen tavoitteena on saada väkivalta, kiusaaminen tai häirintä loppumaan sekä saada lapsi ymmärtämään toimintansa sekä tilanteen seuraukset. Tavoitteena on myös saada lapsi kehittymään vuorovaikutustaidoissaan.

Teesi 4: Yksikkömme työskentelee järjestelmällisesti väkivaltaa, kiusaamista ja häirintää vastaan, sitouttaa siihen lasten ja nuorten huoltajat sekä tekee yhteistyötä moniammatillisten sidosryhmien kanssa

Yhteiset arvot ja pelisäännöt ovat lähtökohta ja edellytys väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiselle työlle. Opetushenkilöstön rinnalla koulujen oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstö tekee suunnitelmallista ennalta ehkäisevää ja yhteisöllistä työtä ryhmä- ja yksilötasolla väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiseksi.

Yksikössämme tiedotetaan huoltajia tavoista ennaltaehkäistä, puuttua ja toimia väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisesti. Huoltajat otetaan mukaan koulujen arkeen sekä väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätilanteiden selvittelyyn matalalla kynnyksellä. Yhteistyö kotien kanssa on aina merkityksellistä väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisessa työssä.

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy on suunnitelmallista, pitkäjänteistä ja jatkuvaa arjessa tapahtuvaa toimintaa. Toiminnan tukena on yhteinen arvopohja, yhteisesti sovitut toimintatavat sekä yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen perustuva toimintakulttuuri, johon kaikki oppilaitoksen aikuiset, lapset, oppilaat ja vanhemmat sitoutuvat.

> ”Oulun kaupungissa ei hyväksytä väkivaltaa, kiusaamista tai häirintää ja jokainen aikuinen puuttuu niihin.”

Päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten tärkein yhteistyölinkki ovat huoltajat. Huoltajat otetaan mukaan aina kun käsitellään lasten ja nuorten väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään liittyviä tilanteita. Oppilaitosten opetus-, ohjaus- ja opiskeluhuoltohenkilöstön lisäksi lasten ja nuorten parissa työskentelee tiiviisti myös Oulun kaupungin nuorisotyö. Nuorisotalot kokoavat nuoria yhteen vapaa-ajalla, ja nuorisotyön jalkautuva toiminta tukee nuorten vapaa-ajan toimintaa. Myös nuorisopalveluiden työntekijät puuttuvat havaitsemiinsa kiusaamistilanteisiin ja tekevät yhteistyötä edellä mainittujen muiden kasvattajien kanssa.

Jokainen väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätapaus on erillistapaus; syyt, toiminta ja seuraukset vaihtelevat, joten toimenpiteet sovellettuna auttavat kulloisenkin tapauksen käsittelyssä.

Rikosoikeudellinen vastuu väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään liittyvissä tilanteissa

Kaikissa kiusaamismuodoissa voi toteutua helposti myös rikoksen tunnusmerkistö. Esimerkiksi nimittely, haukkuminen tai netissä tapahtuva solvaaminen voi olla *kunnianloukkausta*. Alastomuutta esittävän kuvan levittäminen on rikosnimikkeenä *Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen*. Seksistiset kommentit ja kirjoittelu tai kosketteleminen intiimialueille vastoin toisen tahtoa, ikä ym. huomioiden voivat täyttää seksuaalirikoksen tunnusmerkit. Töniminen, lyöminen, potkiminen ym. käsiksi käyminen voi toteuttaa *pahoinpitelyn* tunnusmerkin. Lieväkin pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos, kun se kohdistuu alle 18-vuotiaaseen. Toisen henkeen tai terveyteen kohdistunut uhkaus voi toteuttaa *laittoman uhkauksen* tunnusmerkit.

Lastensuojeluilmoitus on varhaisen puuttumisen keino, ja kynnys sen tekemiseen tulee olla matala. Vakavista teoista konsultoidaan koulupoliisia ja rikoksen tunnusmerkistöt täyttävästä tapauksesta tehdään rikosilmoitus. Lastensuojelulain 25§ muistuttaa, että viranomaisten ja muiden lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen velvollisuus on tehdä lastensuojeluilmoitus, kun huoli herää. Tämä koskee siis myös varhaiskasvatuksen, koulujen, oppilaitosten ja nuorisopalveluiden henkilökuntaa. Lisäksi samojen tahojen

tulee ilmoittaa poliisille tietoonsa tulleet epäillyt pahoinpitelyt ja seksuaalirikokset (ks. liite Oppilaitoksen toimintamalli huolen herätessä lapsesta ja kaltoinkohtelutilanteissa).

Nuorten arjessa mukana toimivat myös koulupoliisit. Koulupoliisit ovat jo vuosien ajan toimineet koulujen, lasten ja nuorten sekä vanhempien apuna ja tukena mm. vaikeissa tai pitkäkestoisissa kiusaamistilanteissa. Koulupoliisit jakavat nuorille tietoa laillisuuskasvatustunneilla kouluissa ja pyrkivät näin lisäämään heidän tietoisuuttaan turvallisuudesta ja suvaitsevaisuudesta sekä vastuista ja velvollisuuksista.

Koulupoliisi on matalan kynnyksen yhteistyökumppani kaikkien lasten ja nuorten parissa työskentelevien tahojen sekä lasten ja nuorten huoltajien kanssa. Ikävissäkin asioissa aikuisten ja vanhempien hyvä esimerkki, tuki ja halu selvittää asia auttavat lasta ymmärtämään ja lopettamaan ei-toivotut teot. Jos kiusaaminen, väkivalta tai häirintä tapahtuu digitaalisessa mediassa kouluajan ulkopuolella, asiasta ilmoitetaan koulupoliisille ja asian selvittelyä jatketaan koulupoliisin johdolla.

4. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän seuranta ja arviointi

Teesi 5: Yksikössämme tehdään tiivistä yhteistyötä hyvinvointipalvelujen, poliisin sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa

- Yksiköissämme on selkeä toimintamalli haastaviin väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätilanteisiin.
- Yksiköissämme tehdään ennaltaehkäisevää ja tilanteisiin puuttuvaa monialaista yhteistyötä yhteistyökumppaneiden kanssa.

Yksikössämme tunnistetaan yhteistyökumppanuudet väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätapausten käsittelyssä, kuten hyvinvointipalvelujen perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta, Oulun Tyttöjen Talo, Oulun Poikien Talo, Vanhempien Akatemia sekä Vuolle Setlementti ry:n rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelu.

Teesi 6: Yksikössämme varmistetaan ja järjestetään tuki kaikille osallisille

- Varmistetaan, ettei uhri jää yksin ja hän on turvassa koulupäivän aikana. Uhrille nimetään tarvittaessa turvallinen aikuinen.
- Jos epäillään, että oppilaan koulumatka ei ole turvallinen väkivallan, kiusaamisen tai häirinnän johdosta, asiasta ilmoitetaan osapuolten huoltajille.
- Henkilökuntaan kuuluva ottaa yhteistyökumppanin mukaan tilanteiden selvittämiseen.
- Eri osapuolille; uhrille, tekijälle, perheille tai henkilökuntaan kuuluvalle tarjotaan mahdollisuutta psykososiaaliseen tukeen yhteistyössä oppilaitoksen oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluiden, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työterveyden kanssa.

Teesi 7: Väkivalta, kiusaamis- ja häirintätapausten selvittäminen kirjataan oppilas- ja opiskelijatietojärjestelmään

Väkivalta-, kiusaamis- ja häirintätapausten selvittäminen on tärkeä kirjata. Kirjaaminen tapahtuu oppilas- ja opiskelijatietojärjestelmään.

Teesi 8: Yhteisöllinen opiskeluhuoltoryhmä vastaa säännöllisestä väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisen työn suunnittelusta, seurannasta ja arvioinnista

Yksittäisten tapausten seuranta:

- Tapaamisten seuranta toteutetaan yksikön väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisen suunnitelman mukaisesti.
- Varmistetaan, että asioihin palataan. Asiaa ei jätetä kesken. Sovitaan tarkistuspalaveri.
- Tarvittaessa käytetään Lapset puheeksi -menetelmää.

Yhteisötasolla tapahtuva seuranta:

- Opiskeluhuoltoryhmä seuraa ja arvioi vuosittain väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisia toimia sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista, osaamistarpeita sekä kehittämiskohteita teesit huomioiden.
- Sivistys- ja kulttuuripalvelujen turvallisuusjohtamisen tiimi tekee vuosittaisen yhteenvedon väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaisista toimista yksiköiltä saatujen tietojen perusteella.

Joka toinen vuosi toteutettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskysely, kolmen vuoden välein tapahtuvat opiskeluympäristön ja -yhteisön terveellisyyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tarkastukset (ml. psykososiaalisen turvallisuuden sisältäen seksuaalisen häirinnän) sekä opiskeluhuollon laatima kysely oppilaalle, huoltajalle ja opettajalle tuottavat arvokasta tietoa väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään liittyvästä tilanteesta, ilmiöiden esiintyvyydestä ja vakavuudesta.

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän seurantaan ja arviointiin liittyvinä tietoina voidaan hyödyntää myös muuta kansallista ja paikallista vertailutietoa, kuten esimerkiksi Oulun kaupungissa kehitettyä ja laajasti käytössä olevaa kokemuksellista hyvinvointitietoa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen TEAviisarin vertailutietoa, WHO:n koululaistutkimusta, laajojen terveystarkastusten yhteenvetoja sekä koulujen toteuttamia omia hyvinvointiin ja kiusaamiseen liittyviä kyselyjä.

5. Suunnitelman päivitys, perehdytys ja tiedotus

Teesi 9: Yksikössämme tunnistetaan, että avoimuus, täydennyskoulutus sekä oppilaitosyhteisön tiedon lisääminen väkivallasta, kiusaamisesta ja häirinnästä ovat tehokasta ennaltaehkäisyä

- Koulutussuunnitelman mukaisesti henkilökunnalle järjestetään täydennyskoulutusta osaamistarpeet tunnistaen ja osaamista vahvistaen.
- Henkilökunnan osaamista ennaltaehkäistä, tunnistaa ja puuttua väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään päivitetään joka lukuvuoden alussa.
- Uusi työntekijä perehdytetään yksikön väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän vastaiseen toimintamalliin.
- Restoratiivisia sovittelumenetelmiä hyödynnetään yksiköissämme ja yksiköissämme on siihen liittyvää osaamista.
- Yksiköissämme varmistetaan, että lapset ja huoltajat tuntevat toimintamallit ja heitä on osallistettu niiden laadintaan.

Oppilaita, huoltajia sekä henkilökuntaa tiedotetaan lukuvuosittain väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ennaltaehkäisystä sekä niihin puuttumisesta. Koulukohtainen ”Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä” käydään läpi henkilökunnan kanssa lukuvuoden alussa.

Teesi 10: Yksikkömme johto vastaa yhdessä oppilashuoltoryhmän kanssa siitä, että kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ toteutuu Oulun kaupungin linjausten mukaisesti

Turvallisen opiskeluympäristön toteutuminen on päiväkotien, koulujen sekä oppilaitosten aikuisten vastuulla.

> ”Päiväkotien, koulujen sekä oppilaitosten aikuiset vastaavat turvallisen oppimisympäristön toteutumisesta yhteistyössä lasten ja nuorten sekä vanhempien kanssa.”

Ohjaavat asiakirjat ja lähteet

Ohjaava lainsäädäntö:

- Suomen perustuslaki (731/1999)
- Varhaiskasvatuslaki (580/2015)
- Perusopetuslaki (628/1998)
- Lukiolaki (629/1998)
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017
- Yhdenvertaisuuslaki (21/2004)
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)
- Rikoslaki (19.12.1889/39)
- Terveydenhuoltolaki (1326/2010)
- Terveydenhuoltoasetus (338/2011)

Ohjaavia asiakirjoja:

- Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990)
- Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus (Sops 59-60/1991)
- Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet (2011)
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014)
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014)
- Lukion opetussuunnitelman perusteet (2019)
- Ammatillisen koulutuksen perusteet (2017)
- Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa, Oppaat ja käsikirjat 2020:3a (OPH)
- Tasa-arvotyö on taitolaji, Oppaat ja käsikirjat 2015:5 (OPH)
- Opas seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa, Oppaat ja käsikirjat 2020:4a (OPH)
- Järjestyssääntöjen laatiminen ,Ohje 1/012/2016 (OPH)
- Tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista koulussa, Oppaat ja käsikirjat 2017:5a (OPH)

Andell, M., Lajunen, K. & Ylenius-Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Elo, S. & Lamberg, K. 2018. Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:16. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Granskog, P., Haanpää, S, Lahtinen, M. Laitinen, K. & Turunen-Zwinger, S. 2018. Opas seksuaalisen häirinnän ennaltaehkäisemiseksi ja

siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018:4a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190023_opas_seksuaalisen_hairinnan_ennaltaehkaisemiseksi_ja_siihen_puuttumiseksi_ko.pdf

Laitinen, H. & Vaaranen-Valkonen, N. 2019. Seksuaalinen häirintä, houkuttelu ja seksuaaliväkivalta digitaalisessa mediassa. Teoksessa Korpilahti, U., Kettunen, H., Nuotio,E., Jokela, S., Nummi, V. M. & Lillsunde P. (toim.) Väkivallaton lapsuus – Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. (s. 339-362). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2020. Nettikiusaaminen. https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/hyvinvointia-digiajassa/nettikiusaaminen/

Opetushallitus. 2020. Väkivaltainen ekstremismi. https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vakivaltainen-ekstremismi

Rautiokoski, M. & Janhunen-Ruusuvuori, M. 2016. Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri ja kunniaväkivaltatyössä, DIDAR -hanke. https://didar-fi-bin.directo.fi/@Bin/2a069d8cae0940ac65b4e8930ffde838/1583398628/application/pdf/213605/DIDAR_kirja_pdf.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Seksuaaliväkivalta. https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot/seksuaalivakivalta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Sukupuolten tasa-arvo - Tasa-arvosanasto. https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto

Väestöliitto. 2019. Seksuaalinen ahdistelu. https://vaestoliitonterapiapalvelut.fi/2019/07/22/seksuaalinen-ahdistelu/

OPPILAITOKSEN TOIMINTAMALLI

huolen herätessä lapsesta sekä väkivalta, kaltoinkohtelu - ja laiminlyöntitilanteissa

(Oulun kaupunki 24.8.2020, päivitetty 24.9.2021 – Oulun kaupungin sisäiseen käyttöön)

OULU

Asia	Toimintaohje	Yhteystiedot
Huoli väkivallasta herää	Jos **itse epäilet** väkivaltaa, kysy asiasta suoraan oppilaalta (esim. Onko sinulle tapahtunut jotain? Mitä sinulle on tapahtunut?). Apuna voi hyödyntää Lapset puheeksi -menetelmää ja turvataitomateriaalia. **Kirjaa** keskustelu mahdollisimman tarkasti itsellesi muistiin (aika, paikka, henkilö, tapahtuma). Jos **oppilas itse kertoo** tai viestittää asiasta, kuuntele oppilasta, anna hänelle aikaa ja rohkaise häntä kertomaan asiasta. Käytä avoimia kysymyksiä, älä johdattele (ohje liitteenä). Kerro, että vika ei ole lapsen ja että on oikein pyytää apua. Jos **huoltaja tai muu henkilö** kertoo, sovi jatkotoimenpiteistä. Ohjaa huoltaja tai muu yhteydenottaja soittamaan itse suoraan sosiaali- ja kriisipäivystykseen. Ole myös itse yhteydessä sosiaali- ja kriisipäivystykseen. Työntekijällä on aina velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus (Lsl 25§) kun hän saa tietää lapsen kokemasta väkivallasta/kaltoinkohtelusta. Vaikka vanhempi tekisi itse ilmoituksen, tulee myös työntekijän aina tehdä lastensuojeluilmoitus. Ilmoitusvelvollisuutta ei voi delegoida/siirtää toiselle työntekijälle.	
Alkutoimenpiteet	Konsultoi tarvittaessa **oppilashuollon työntekijää** asiasta jatkotoimenpiteiden suunnittelemiseksi. Jos oppilaalla on merkkejä fyysisestä väkivallasta, **soita sosiaali -ja kriisipäivystykseen.** Ota yhteyttä poliisiin, jos oppilaalla on merkkejä fyysisestä väkivallasta **ja tilanne edellyttää akuutisti poliisin toimenpiteitä.** Yhteyden voi ottaa 112:een, jonka kautta paikalle saa poliisipartion käynnistämään poliisin ensiselvittelyt ja -toimet.	**Kuraattori** **Psykologi** **Terveydenhoitaja** **Lääkäri** **Hätänumero 112**

Asia	Toimintaohje	Yhteystiedot
Lastensuojelun tarpeen arviointi ja somaattinen tutkimus	**Soita sosiaali-ja kriisipäivystykseen.** Jos lapsen tilanne vaatii **kiireellistä arviointia,** tee lastensuojeluilmoitus soittamalla sosiaali-ja kriisipäivystykseen numeroon 044 703 6235 tai hätätilanteessa yleiseen hätänumeroon 112. Ei-kiireellisissä tapauksissa lastensuojeluilmoitus tehdään www.ouka.fi/huoli -sivuston kautta. Sosiaaliviranomaiset hoitavat tilannetta eteenpäin. Koulun työntekijän tehtävä on olla luotettava aikuinen, ei asian tutkija. Yleensä tieto lastensuojeluilmoituksesta ja sen sisällöstä tulee välittää huoltajalle, mutta mikäli kyseessä on perheensisäisen väkivallan tai laiminlyönnin epäily, **tulee sosiaalityöntekijän (ja mahdollisesti myös poliisin) kanssa keskustella, miten ja missä vaiheessa ilmoituksesta kerrotaan vanhemmalle.** Sosiaaliviranomaiset arvioivat lapsen akuutin somaattisen tutkimuksen tarpeen. Ei-kiireellisissä tapauksissa somaattisen tutkimuksen pyytää poliisi. Pahoinpitelyepäilyissä somaattiset tutkimukset kouluikäiselle lapselle tehdään perusterveydenhuollossa. OYS:n lastentaudeilla tutkitaan pienemmät lapset (tai sellaiset, jotka eivät osaa itse kertoa tilanteestaan), vakavat epäilyt ja vakavat oireet. Seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimukset tehdään OYS:n lastentautien klinikassa ja yli 16-vuotiaille OYS:n Seri-tukikeskuksessa.	**Sosiaali-ja kriisipäivystys p. 044 703 6235**
Ilmoitus poliisille	Jos on syytä epäillä lapseen kohdistunutta **seksuaalirikosta (seri) tai muita kuin lieviä pahoinpitelyjä,** henkilöllä, jolla huoli ensimmäisenä herää/joka asian saa ensimmäisenä tietoonsa, on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä **ilmoitus poliisille** lastensuojeluilmoituksen lisäksi (Lastensuojelulaki 25 §). **Rikosepäilyn herätessä on hyvä soittaa myös poliisin konsultaationumeroon jatko-ohjeiden saamiseksi.** Poliisi ohjeistaa mm. tutkintapyynnön tekemisestä ja huoltajille ilmoittamisesta. Koulun työntekijän tehtävä ei ole aktiivisesti selvittää rikosepäilyä, mikäli tutkintailmoituksen tekemisen kynnys on ylittynyt.	**Poliisin konsultaationumero viranomaisille p. 0295 464 450 ma-su klo 8-16, muina aikoina 112.** **Jos numeroon ei vastata, numeroon tulee lähettää tekstiviestillä soittopyyntö.**

Asia	Toimintaohje	Yhteystiedot
Lapsi välittömässä vaarassa	Jos arvioit lapsen voivan olla välittömässä vaarassa, toimi heti. Älä päästä lasta kotiin. Ole yhteydessä sosiaali- ja kriisipäivystykseen.	**Sosiaali-ja kriisipäivystys** **p. 044 703 6235**
Koulu seuraa tilannetta	Koulun omat jatko- ja tukitoimenpiteet oppilashuollon koordinoimana. Yhteistyö oppilaan ja huoltajien kanssa, tarvittaessa yhteisiä tapaamisia. Jälkiseuranta on tärkeä. Mikäli huoli jatkuu, on tärkeä tehdä uusia lastensuojeluilmoituksia, vaikka lastensuojeluasiakkuus olisi jo olemassa.	

Toimintaohjeiden laadinnassa mukana olleet asiantuntijat:

Juuth Susanna, suunnittelija, Oulun kaupunki

Karjalainen Eveliina, rikoskomisario, Oulun poliisi

Kiiskinen Markus, rikosylikomisario, Oulun poliisi

Laakkonen-Linna Marika, psykologi, lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö, OYS

Seppänen Liisa, oppilashuollon päällikkö, Oulun kaupunki

Tenhunen Tiina, lastenpsykiatri, lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö, OYS

Lapsen kanssa keskusteltaessa:

Huolen herätessä:

Mitä sinulle kuuluu?

Pelkäätkö jotain aikuista/asiaa?

Onko sinulle tapahtunut jotain sellaista, mikä aikuisen olisi hyvä tietää?

Onko sinulla jotain huolia?

Suositeltavia kysymystyyppejä

Avoimet: *Mitä sitten tapahtui? Kerroit, että hän pyysi jotain – kerro siitä lisää. Kerro kaikki, mitä muistat siitä asiasta. Onko vielä muuta, mitä haluaisit kertoa?*

Helpottavat: *”Ahaa”, ”Joo”, ”Mmm”, toistetaan lapsen sanomaa*

Selkiyttävät: *Nyt en ymmärtänyt, sanoitko että ... Mitä tarkoitat, kun sanoit, että hän ”hiplasi”*

Ohjaavat (tutkintapyyntöä varten): *Kuka-, Mitä-, missä-, milloin-, miten-, miksi -kysymykset, esim. Mitä siinä puhuttiin? Mitä sitten tapahtui?*

Ei-suositeltavia kysymystyyppejä

Vaihtoehtokysymykset: *Oliko se maanantai vai tiistai? Koskiko hän vaatteiden päältä vai alta? Tapahtuiko se kerran vai monta kertaa?*

Kyllä/Ei –kysymykset: *Tuntuiko se pahalta?*

Yleiset johdattelevat: *Joskus aikuiset voivat tehdä kauheita asioita lapsille. Onko sinulle tehty niin?*

Spesifit johdattelevat: *Sanoit, että sitten hän teki sinulle jotain pahaa, tarkoitatko sillä, että hän koski pimppiisi?*

Oma kannanotto: *Se teki varmasti kipeää. Noin ei saisi toimia. Kerro minulle niistä kamalista asioista, joita sinulle tapahtui.*

Keskustelun lopuksi:

Kiitos, kun kerroit minulle. Hyvä, että kerroit.

Nyt ymmärrän vähän paremmin, mitä on tapahtunut.

Kerro, mitä seuraavaksi tapahtuu esim. Aikuiset hoitavat tätä asiaa eteenpäin.

Ilmoituksessa poliisille eli tutkintapyynnössä tulisi olla seuraavat asiat:

- **Ilmoitusaika:** milloin rikosepäily tuli tietoosi (pvm, klo)
- **Ilmoitustapa:** Miten sait asian tietoosi
- **Epäilty rikos:** Pahoinpitely/seksuaalinen hyväksikäyttö?
- **Tapahtuma-aika:** Niin tarkkaan kuin tiedät
- **Tapahtumaosoite ja -paikkakunta:** Missä epäilty rikos tapahtunut
- **Asianomistaja:** Lapsen tarkat henkilö- ja yhteystiedot
- **Rikoksesta epäilty:** Epäillyn tarkat henkilö- ja yhteystiedot
- **Muut asianosaiset:** esim. vanhemmat, silminnäkijät, joku, joka tietää asiasta
- **Selostus:** Kirjoita, miten epäily heräsi, mitä tiedät epäillystä rikoksesta, keskustelun sisältö mahdollisimman tarkasti ja alkuperäisenä. Käytä juuri niitä sanoja, joita kertoja käytti.
- **Omat yhteystietosi:** poliisi ottaa sinuun yhteyttä, jos lisäkysymyksiä ilmenee

Poliisi laatii tarvittaessa rikosilmoituksen

Tutkintapyyntöön voi halutessaan laittaa pyynnön, että ilmoittaja saa tiedon, että tieto on vastaanotettu ja asiaa viedään eteenpäin.

Lähde: Jasmin Kaunisto, psykologi, lehtori, oikeuspsykologi. Opettajan rooli seksuaalisen hyväksikäytön tunnistamisessa ja ennaltaehkäisyssä -luento. Aluehallintovirasto, Etelä-Suomi. 21.4.2020.

- Jos kysymys on akuutista ja kiireellisestä tapauksesta, tee ilmoitus poliisille puhelimitse (konsultaationumero/112). Puhelun yhteydessä sovitaan mm. tutkintapyynnön lähettämisestä ja annetaan tarkempia ohjeita tilanteessa toimimiseen.
- Muissa tapauksissa lähetä tutkintopyyntö joko sähköpostitse tai postitse:
  - ◊ esikasittely.oulu@poliisi.fi
  - ◊ Oulun poliisilaitos/Oulun keskustan poliisiasema PL 45, 90101 Oulu

Selkeissä seksuaalirikosepäilyissä tehdään poliisille tutkintapyyntö asiasta yllä olevan mallin pohjalta sekä lastensuojeluilmoitus. Kirjoita lastensuojeluilmoitukseen, jos olet konsultoinut poliisia ja poliisin nimi.

Lastensuojeluilmoitus:

- Ilmoituksen tekemiseen on velvoitettu se henkilö, joka on saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta. (Lastensuojelulaki 25 §)
- Lastensuojeluilmoituksen tekemistä ei saa delegoida toiselle henkilölle esim. esimiehelle. (Lastensuojelun käsikirja – Lastensuojeluilmoitus)
- Jos lapsi on lastensuojelulain 40 §:ssä mainituista syistä välittömässä vaarassa, voidaan hänelle järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. (Lastensuojelun käsikirja – Kiireellinen sijoitus)

Miten toimia tilanteessa, jossa lapsi kertoo pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

- Ole rauhallinen ja kuuntele.
- Ota lapsen kertoma vakavasti, älä epäile.
- Osoita lapselle, että hänen on turvallista kertoa kokemuksistaan aikuiselle.
- Anna lapsen puhua rauhassa, ja anna lapselle aikaa.
- Jos lapsi tai nuori alkaa kertomaan asiasta esim. oppitunnilla, keskeytä lapsi kohteliaasti ja sano, että voitte keskustella asiasta esim. oppitunnin/koulun jälkeen
- Älä tuo keskusteluun asioita, joita lapsi ei itse ole maininnut.
- Älä haastattele lasta kyselemällä häneltä aktiivisesti asiasta. Sen sijaan, jos lapsi spontaanisti kertoo asiasta, voit rohkaista häntä jatkamaan toistamalla hänen kertomansa asiat tai esimerkiksi ilmauksilla "Kerro siitä lisää" ja "Mitä sitten tapahtui?". Liiallinen suorien kysymysten esittäminen saattaa vaikuttaa kielteisesti rikosprosessiin.
- Luotettavan kertomuksen saaminen lapselta edellyttää oikeusprosessissa sitä, että hänen kanssaan ei ole keskusteltu asiasta liikaa eikä suoria kysymyksiä esittäen.
- Älä moralisoi. Älä tuo esille omia mielipiteitäsi lapsen kertomasta, vaan pysy neutraalina.
- Kirjaa ja dokumentoi tarkasti lapsen kertomus.
- Älä painosta lasta kertomaan asiasta ja tyydy tilanteeseen, jos hän ei spontaanisti halua puhua.
- Muistuta, että lapsi ei ole syyllinen pahoinpitelyyn tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön.
- Selitä lapselle (lapsen iän ja kehitystason mukaisesti), mitä seuraavaksi tapahtuu, ja kerro, että tilanteeseen voi saada apua. Kerro myös (mikäli tilanne näin edellyttää), että velvollisuutesi on ilmoittaa asiasta eteenpäin.
- Keskustele ja arvioi lapsen kanssa (lapsen iän ja kehitystason mukaisesti) hänen tuen tarvettaan.
- Arvioi ja varmista lapsen turvallisuus.
- Konsultoi tarvittaessa poliisia ja/tai lastensuojelua.

Jos huoltaja kertoo…

- Jos huoltaja tai muu aikuinen kertoo epäilyn pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä niin, ettei lapsi ole paikalla, pyydä aikuista kertomaan, mikä on johtanut epäilyyn. Huoltajan tai muun aikuisen epäily voi olla hyvinkin vahva, ja silti se voi osoittautua vääräksi. Epäily tulee kuitenkin selvittää.
- Jos huoltaja tai muu aikuinen kertoo epäilystä lapsen ollessa paikalla, keskeytä hänet ja järjestä tilanne niin, ettei lapsi kuule keskustelun jatkoa. Huoltajaa tai aikuista on ohjeistettava, ettei hänen tule puhua jatkossakaan epäilystä lapsen kuullen.
- Neuvo huoltajaa tai muita aikuisia kirjaamaan ylös lapsen spontaanisti heille kertomat asiat ja toisaalta välttämään kysymästä asiasta lapselta.

Lähde (osittain mukaellen): THL. 2017. Luo luottamusta – suojele lasta, opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville.